

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET NUMMER 2017/1

Klarspråksarbeid i Norge

Norge har vi jobbet systematisk med klarspråksarbeid i ca. 10 år nå, og i løpet av den tiden har vi lært mye av våre nordiske naboland.

Språkrådets klarspråksarbeid i statlig sektor omfatter kurs, seminarer, innlegg og rådgivning. Vi gir også ut bladet *Statsspråk*. I samarbeid med

Direktoratet for forvaltning og IKT tilbyr vi en rekke tjenester, blant annet på www.klarsprak.no. Vi har også sammen utviklet

e-læringskurset *Den gylnne pennen*.

Også næringslivet i Norge begynner å interessere seg for klarspråk. Språkrådet har derfor tatt i bruk erfaring og metodikk fra offentlig sektor og gir privat sektor råd og veiledning i terminologi- og klarspråksarbeid. I 2016 lanserte vi et stort samarbeid om forbrukervennlig språk i pensjons- og livsforsikringsbransjen.

Språkrådet prioriterer nå arbeid med klarspråk i lover og forskrifter og har bidratt til å kvalitetssikre språket i flere lover med mange brukere. Vi er svært fornøyde med at klarspråk nå blir integrert i juristutdanningen ved Universitetet i Oslo, slik at også nyutdannede jurister har trening i å uttrykke seg klart og presist.

Vi prioriterer i 2017 dessuten klarspråk i helsesektoren. Målet er god og effektiv helseinformasjon til alle pasienter.

Åse Wetås,
direktør i Språkrådet, Oslo

Begripligare statistikk i Ouagadougou

Vad gör jag som språkvårdare i ett land där jag behöver tolk för att göra mig förstådd? Vad kan klarspråk betyda i ett land där bara var femte är läskunnig? Skillnaderna mellan Burkina Faso och Sverige är enorma, men viljan hos statistiker att sprida begripliga fakta baserade på statistik är densamma.

Tre gånger har jag haft privilegiet att under ett par dagar hålla klarspråksutbildning på Burkina Fasos statistikbyrå. Vid ett tillfälle berättade en av deltagarna om en journalist som beklagade att statistikbyrån inte hade någon relevant statistik om hur människor lever: "Men det har vi! Det visade sig att journalisten inte hade förstått att statistiken om justerade priser handlar precis om det, hur människor lever."

Detta kunde lika gärna ha hänt på Statistiska centralbyrån (SCB) i Sverige.

SCB:s samarbete med Burkina Fasos statistikbyrå 2008–2016 har framför allt handlat om att framställa statistik, men en liten del har rört kommunikation, inklusive klarspråk. Förutom en introduktion till vad klarspråk är och hur man gör diskuterade vi själva processen. Var och en tog fram en individuell handlingsplan: Hur kan jag börja med klarspråk redan på måndag?

När vi övade praktiskt studerade vi bland annat rubriker i statistiska rapporter. Lyfter man i rubrikerna fram statistiska resultat eller inte? De flesta rapporterna är återkommande, ofta årligen, så det är naturligt att läsarna är

intresserade av vad som har hänt sedan sist. Gruppen fann både goda exempel som "Läskunnighet i Burkina Faso: allt fler som är 15 år och över undervisas i att läsa och skriva" och mindre informativa rubriker som "Användningen av elektricitet som ljuskälla".

Det blev också mycket diskussion

Vid det här tillfället var Linda Larsson Conteh och Karin Hansson från SCB och Nathalie Parès, Brå, kursledare.

om värderande uttryck i rapporter, som här: "Analfabetism är fortfarande ett bekymmer för Burkina Faso och att utplåna den är en stor utmaning att ta tag i." Att läskunnighet är "ett bekymmer" och "en stor utmaning" är givetvis okontroversiellt, men passar sådant språk i en statistisk rapport? Deltagarna tyckte inte det.

SCB:s projekt är avslutat, men jag har stort hopp om att kunskaperna om klarspråk har fått fäste på statistikbyrån och kommer att påverka hur deras rapporter skrivs framöver.

Karin Hansson,
klarspråksexpert på SCB

● ● Vad kan klarspråk betyda i ett land där bara var femte är läskunnig?

Anställningsavtal i serietidningsform

Sydafrika måste företagare erbjuda sina anställda anställningsavtal. Men vad ska de göra om de anställda inte kan läsa dem? Många arbetare, särskilt inom jordbrukssektorn, kan inte läsa och skriva på engelska, det språk som avtal normalt är skrivna på. I dessa fall måste arbetsgivarna enligt lag förklara överenskommelsen för den anställda.

Det här är en väldigt otillfredsställande lösning. Anställda måste känna till sin rätt och våga berätta för sin arbetsgivare att de inte kan läsa och be denna ägna tid åt att förklara avtalet.

Det var i det här sammanhanget som jag utvecklade idén med "Comic Contracts" (ungefär 'serietidningsavtal'), som bygger på det gamla talesättet att en bild säger mer än tusen ord. De är juridiskt bindande avtal, där parterna representeras av karaktärerna i serien och bilderna fångar innehållet i överenskommelsen. Avtalen har tagits fram särskilt för att möta behoven hos anställda som inte kan läsa så bra eller som har svårt att förstå engelska.

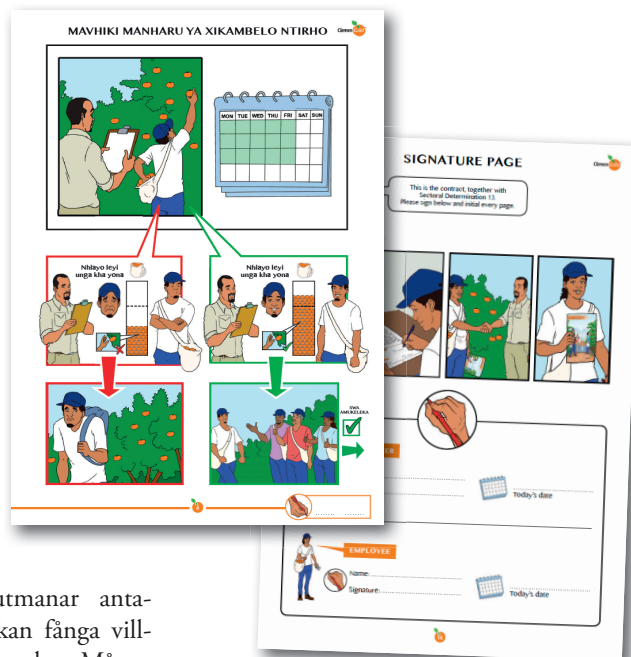
Syftet är att underlätta relationen mellan parterna och stärka dem så att de ska förstå vad de kan förvänta sig av varandra och vad de har för skyldigheter. Effekten blir också att det blir svårare att inkludera orättvisa villkor, efter-

som de blir så tydliga och det blir obekvämt för parten som lägger fram avtalet.

Det första serietidningsavtalet infördes av jordbruksföretaget Indigo Fruit i maj 2016. Över 200 frukt-plockare tog emot avtalet med förtjusning, och vd:n kommenterade: "Jag tror att arbetarna bara kan vara helt lojala med innehållet i avtalet om de förstår vad de skriver under på."

Serietidningsavtalet utmanar antagandet att endast text kan fånga villkoren i en överenskommelse. Många undrar om ett avtal baserat på bilder kan vara juridiskt bindande. Men ett skriftligt avtal är bara ett sätt att förmedla villkoren. Det finns inget som säger att inte ett annat medium skulle kunna åstadkomma samma sak, t.o.m. bättre ibland.

Avtal som inte är begripliga vidmakt håller obalansen mellan de mäktiga och de svaga. I stället för att förutsätta att den svagare parten kan "lyfta" sig och

t.ex. fråga efter förklaringar eller lära sig läsa bör den starkare parten, ofta företag, göra ansträngningen och möta den svaga parten på dennas villkor.

*Robert de Rooy, jurist och grundare av Comic Contracts, Kapstaden
Översättning och bearbetning:
Gabriella Sandström*

"Nu har vi bevis för att alla tjänar på klarspråk"

Christopher Trudeau, juridikprofessor på Thomas M. Cooley Law School, Western Michigan University, USA, publicerade 2012 en studie som visade att allmänheten föredrar klarspråk, *The Public Speaks: An Empirical Study of Legal Language*. Nu leder han en internationell uppföljning med nära 800 personer i USA, Storbritannien, Kanada, Australien och Nya Zeeland.

Hur kan vi få jurister att använda klarspråk?

– Från tidigare studier vet vi att domare föredrar klarspråk, så om vi

kan presentera data som visar att allmänheten föredrar klarspråk har vi tagit bort de främsta hindren som jurister ofta framhåller – att domare och klienter förväntar sig att juridiskt språk ska se ut på ett särskilt sätt.

Vad kan vi som förespråkar klarspråk lära oss av dina studier?

– Min första studie visade att ungefär 80 procent av klienterna och allmänheten föredrar klarspråk när

de får välja. Den nya studien undersöker även hur ofta människor möter juridiskt språk på sin arbetsplats. Vi hoppas att den kan stödja föreställningen att människor ofta möter juridiskt språk utanför rättsprocessen och att jurister borde skriva alla juridiska dokument på klarspråk.

Vilka är de viktigaste resultaten från er nya studie?

– Anställda slösar ofta bort värdefull arbetstid på att förstå invecklad juridisk information på sina arbeten. Klarspråk bidrar därför till att öka produktiviteten på arbetsplatsen –

Tydligare maktrelation i myndighetstexter i Finland

Pensionsmyndigheterna i Sverige och Finland använder både svenska och finska i sina informationstexter, men det finns klara skillnader mellan dem. Det visar en färsk doktorsavhandling i nordiska språk.

● ● I min avhandling *Myndighetskommunikation på två språk – pensions-
texter på svenska och finska i Finland
och Sverige i ett systemisk-funktionellt*

alla tjänar på klarspråk, och nu har vi data som bevisar det.

Vad tycker människor om latin och jargong i juridisk information?

– Båda studierna har visat att människor föredrar ett längre textstycke om det är tydligt och förklarar jargong och juridiska facktermer. Det här är ett av de viktigaste resultaten som jurister kan ta med sig: Om du måste använda jargong eller juridiska facktermer, lägg till en extra mening eller två som förklarar dem för icke-jurister. Det kommer att uppskattas.

perspektiv (2016) har jag jämfört myndigheternas informerande webbtexter om pensioner. Texterna har publicerats 2012 av den svenska Pensionsmyndigheten och den finländska Folkpensionsanstalten (FPA), som ansvarar för socialförsäkringen och folkpensionen i Finland. Materialet omfattar både texter på svenska, alltså sverigesvenska och finlandssvenska texter, och texter på finska, alltså finlandsfinska och sverigefinska texter.

Språkets officiella ställning spelar en central roll för myndigheternas informationsverksamhet. Det finländska FPA har parallella pensionstexter på svenska och finska, vilket beror på att båda språken har ställning som nationalspråk i Finland. Den svenska Pensionsmyndigheten har däremot omfattande information på svenska men endast få och korta texter på finska. Detta har att göra med att svenska är huvudspråket, medan finska är ett nationellt minoritetsspråk i Sverige.

Det finns också en skillnad mellan länderna i hur myndigheten kommunicerar med sina klienter. I texterna från Finland lyfts myndighetens auktoritet fram mer än i texterna från Sverige. Dessutom framställs läsarna i Finland oftare som en mottagare som är beroende av myndigheten. Maktrelationen mellan myndigheten och medborgarna uttrycks alltså tydligare i texterna från Finland. Detta anknyter till att myndighetsspråket har informaliserats mer i Sverige än i Finland.

Texterna avspeglar alltså två delvis olika kulturella sammanhang, Finland och Sverige. Men det finns även en utveckling mot mer informellt myndighetsspråk i Finland: i de undersökta texterna från Finland tilltalas läsaren systematiskt med *du*, både på svenska och på finska.

Det är också viktigt att diskutera klarspråksarbetets roll för myndighetstexter som riktas till en

Språkfrågan

Vad kallas en invånare i Burkina Faso? Här är några nationalitetsbeteckningar som kan vara lite knepiga att komma ihåg:

Burkina Faso – *burkinier*, adjektiv: *burkinsk*

Elfenbenskusten – *ivorian*, adj. *ivoriansk*

Guinea Bissau – *bissauguinean*, adj. *bissauguineansk*

Laos – *laotier*, adj. *laotisk*

Malta – *maltes*, adj. *maltesisk*

Monaco – *monegask*, adj. *monegaskisk*

Montenegro – *montenegrin*, adj. *montenegrinsk*

Sri Lanka – *lankes*, adj. *lankesisk*

Fler nationaliteter finns i *Utrikes namnbok* samt i TT-språkets lista: <https://tt.se/tt-sprak>

Gabriella Sandström,
Språkrådet

minoritet, t.ex. för finlandssvenska och sverigefinska texter, som ofta är översättningar. Produktionen och översättningen av dessa texter kräver att man tar hänsyn till både det kulturella sammanhanget som texterna läses i och till (myndighets-)språkets utveckling i det andra land där språket också används. Klarspråksarbetet borde alltså inte begränsas till texter på landets majoritetsspråk utan också gälla texter som myndigheterna ger ut på andra språk.

Eveliina Tolvanen,
fil.dr, Åbo universitet

Notiser

Vårdspråk och språkvård på Språkrådsdagen

DEN 11 MAJ är det dags för Språkrådsdagen. Temat i år är *vårdspråk och språkvård*, och konferensen hålls i Svenska Läkaresällskapets hus i Stockholm.

Dessutom blir

det utdelning av bl.a. Klarspråkskristallen och Minoritetsspråkspriset. Programmet med alla talare och anmälningsformulär finns på www.sprakochfolkminnen.se/sprakradsdagen-2017.

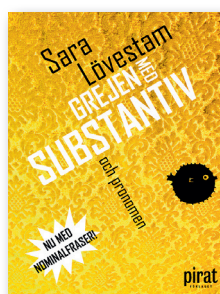
Grejen med substantiv och pronomen

I MARS KOMMER Sara Lövestam ut med en ny grammatikbok, *Grejen med substantiv och pronomen*.

Den här gången ägnar hon sig åt sådant som genus, kasus, bestämdhet, ordbildning och nominalfraser. Boken innehåller också en bakgrund till *de* och *dem*-debat-

ten och visar hur modern språkkonservatism kan yttra sig.

Sara Lövestam är samtidigt aktuell med läroboken *Grammatik och piraten som jagade mås*. I denna bok, som är tänkt för högstadiet, presenteras alla ordklasser och satsdelar.

Ny bok om myndighets- språk i Europa

ÅR 2015 ARRANGERADE organisationen European Federation of National Institutions for Language (Efnil) en konferens i Helsingfors med temat myndigheters språk. Nu har

konferensvolymen *Language use in public administration – Theory and practice in the European states* publicerats, och artiklarna finns även på nätet. Alla nordiska länder finns representerade.

Norsk webbutbildning: Den gylne pennen

WEBBUTBILDNINGEN *Den gylne pennen* ger en introduktion till klarspråk för medarbetare i offentlig förvaltning. Med hjälp av praktiska upp-

gifter och exempel får kursdeltagarna öva sig i att skriva så att mottagarna förstår. Länk till kursen finns på www.klarsprak.no.

Webbdirektiv för ökad tillgänglighet

EU-PARLAMENTET beslutade i höstas om det s.k. webbdirektivet, som syftar till att förbättra den digitala tillgängligheten för alla användare, även personer med funktionsnedsättningar. Alla myndigheter, landsting, kommuner och andra offentliga aktörer omfattas och måste utforma sina webbplatser och

appar så att de uppfyller de nya kraven på tillgänglighet.

Språk och stil

EN NY UTGÅVA av *Språk och stil* – tidskrift för svensk språkforskning har kommit ut. Den innehåller bl.a. artiklar om adjektivbøjningens *-a* och *-e* (*min äldsta* eller *min äldste bror?*), om attityder till det könsneutrala pronomenet *hen* och om distinktionen mellan *de* och *dem*.

Ur kalendariet

24 mars 2017: Att starta och driva klarspraksarbete. Språkrådets heldagsseminarium för kontaktpersoner i klarspraksfrågor, Stockholm.

4–5 maj 2017: Nordisk klarsprakskonferens. Temat är *Sprog og kommunikation i digital borgerbetjening*, dvs. e-tjänster, Köpenhamn, Danmark.

11 maj 2017: Språkrådsdagen. Språkrådets heldagskonferens, Stockholm.

18–21 september 2017: Nordisk sprogfest, språk och kultur från hela Norden, Århus, Danmark.

21–23 september 2017: Plain 2017, internationell klarsprakskonferens, Graz, Österrike.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Harriet Kowalski
Redaktör: Gabriella Sandström
Tfn (växel): 0200-28 33 33
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.